

ARAP BAHARI'NIN TURİZME YANSIMALARI: ARAP ÜLKELERİ VE TÜRKİYE

Necdet HACIOĞLU*

Uğur SAYLAN **

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: Turizm sektörü, birçok yönüyle ülkelerin gelişmesinde önemli rol oynamasına rağmen; savaş, terör, siyasi ve ekonomik kriz gibi çevresel olaylardan etkilenmektedir. Son yıllarda Arap ülkelerinde yaşanan çevresel olaylardan biri Arap Baharı'dır. Arap ülkeleri ve Türkiye uluslararası turizm hareketlerinin görüldüğü önemli çekim merkezlerindedir.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada Arap Baharı'nın turizme etkileri irdelenmektedir. Bu bağlamda Arap ülkelerinin (Kuzey Afrika-Ortadoğu ve Körfez ülkeleri) ve Türkiye'nin Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde uluslararası turizm hareketlerinde olumlu yahut olumsuz bir değişim olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Veri Kaynakları: Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları Arap Baharı sürecinde (Arap Baharı öncesi ve sonrasında) karşılaştırılmıştır. Bu amaçla Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinden yararlanılarak ülkelerin uluslararası turist sayıları ile turizm gelirleri araştırılmıştır.

Ana Tartışma ve Sonuçlar: Varılan sonuçlar doğrultusunda Türkiye ve Arap ülkelerinden bazıları Arap Baharı'nı fırsata çevirmiştir. Ancak genel olarak Arap Dünyası turist sayıları ve turizm gelirleri açısından Arap Baharı'ndan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Turizm, Arap Ülkeleri, Türkiye.

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

** Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Emet Meslek Yüksekokulu

Reflection of Arab Spring on Tourism: Arabian Countries and Turkey

ABSTRACT

Bases of the Study: Besides of the key role in the development of several countries, tourism sector is affected by environmental events such as war, terror, politic and economic crises. In recent years, one of the environmental events occurred in Arabian countries is the Arab Spring. Arabian countries and Turkey are important attraction centers where international tourism movements are seen.

Purpose of the Study: In this study the effects of Arab Spring on tourism were examined. In this regard, whether a positive or negative change in the international tourism movements in Arabian countries and Turkey at the periods of before and after the Arabian Spring happened or not was tried to be determined.

Data Resources: The number of the tourists that came from Arabian countries to Turkey in Arab Spring process was compared. For that purpose, numbers of international tourists and tourism receipts of the countries were investigated by using data of World Tourism Organization and Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism.

Discussion and Conclusion: As a conclusion, Turkey and some of the Arabian countries turned the Arab Spring into an opportunity. But, in general the Arab World was adversely affected in terms of the number of tourists and tourism receipts.

Key Words: Arab Spring, Tourism, Arabian Countries, Turkey.

1. GİRİŞ

Turizm, dünyadaki en hızlı gelişen sektörlerin başında gelmektedir. Dünyadaki pek çok sektörde duraklama eğilimi görülmesine rağmen, turizm sektörü dinamik yapısıyla daima ülkeler için bir güç olmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) verilerine göre; uluslararası turizm 2013 yılında da hızlı büyümesini sürdürdü. Uluslararası turist varışları 1980 yılında 278 milyon, 1995 yılında 528 milyon iken 2013 yılında turizme katılanların sayısı 1 milyar 87 milyona ve uluslararası turizm gelirleri de 1 trilyon 159 milyar dolara ulaşmıştır (WTO, 2014). Bu gelişim trendi içinde bazı bölgelerde yıllar içerisinde

farklı gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bazı turizm noktalarının uluslararası turizmden aldığı pay azalmasına karşın, özellikle gelişen bazı ülkelerin turistik yörelerinde uluslararası turizmden aldığı pay artma eğilimi içine girmiştir. Arap ülkelerinin bulunduğu Kuzey Afrika-Ortadoğu-Körfez bölgeleri ve bu bölgelere yakın konumda olan Türkiye dünya üzerinde uluslararası turizm hareketlerinin görüldüğü önemli çekim merkezlerindedir. Turistik çekicilikler bakımından zengin olan Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında, turizm sektörü önemli rol oynamaktadır. Birçok ülke ekonomisi açısından önemli görülmesine rağmen turizm; savaş, terör, hırsızlık, sosyal ve politik krizlere karşı son derece hassas ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Politik istikrarsızlıklar sonucunda zarar gören bu kırılgan yapı, yatırım umutlarına zarar vererek ekonomik gelişmelere sekte vurmaktadır. Ekonomik gelişmeleri olumsuz etkileyen politik istikrarsızlıklardan bazıları da iç savaşlar ve iç karışıklıklardır. İç savaş ve iç karışıklık durumlarında genel olarak silahlı saldırı olayları, bombalama eylemleri, sivil savaşlar, gerilla savaşları, hükümet darbeleri, yağmalama olayları ve terörist saldırılarıyla karşılaşmaktadır. Bu çevresel olaylar genellikle bir ülkede geçmişten gelen iç meselelerin sonucunda meydana gelmektedir ve turizme olan olumsuz etkilerinin giderilebilmesi de yine söz konusu ülkenin turizm planlayıcıları ve yöneticilerinin ellerindedir. Her ne kadar yaşanan olumsuzluklar genellikle çok uzun dönemleri kapsamasına da olumsuz etkileri ve toparlanma çalışmaları çok daha uzun sürmektedir (Öztürk ve Şimşek, 2013).

Son yıllarda Arap ülkelerinde politik istikrarsızlıkların yaşanmasına neden olan ve bölgede bulunan diğer ülkeleri de etkileyen en önemli çevresel olay Arap Baharı'dır. Bu çalışmada Arap Baharı'nın turizme olan etkileri incelenmektedir. Arap ülkelerinin (Kuzey Afrika-Ortadoğu ve Körfez ülkeleri) ve Türkiye'nin Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde uluslararası turizm hareketlerinde olumlu/olumsuz bir değişim olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, yapılan çalışma ile Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları Arap Baharı sürecinde (Arap Baharı öncesi- sırasında ve sonrasında) karşılaştırılmıştır.

2. ARAP BAHARI

Arap Baharı, Ortadoğu'da baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı son dönemde meydana gelen farklı ölçeklerdeki halk hareketlerini göstermek ve süreci bir demokratikleşme dalgası şeklinde ifade etmek için kullanılmaktadır (Duran ve Özdemir, 2012). Bu kapsamda, gerçekleştirilen protestolar ve gösteriler sosyal medyada ve konu ile ilgili yapılan araştırmalarda Arap Baharı ve Kışı, Arap Uyanışı, Arap İsyanı, Arap Devrimi gibi isimlerle de anılmaktadır.

Halk hareketleri ilk olarak Tunus'ta Muhammed Bouzazi'nin kendini yakmasıyla başlamıştır. 18 Aralık 2010 tarihinden itibaren başlayan söz konusu halk hareketleri Tunus ve Mısır'da ihtilallerle sonuçlanmıştır. Libya'da ise 2011 sonbaharında Kaddafi rejimini deviren bir iç savaşa neden olmuştur. Bahreyn, Suriye ve Yemen'de isyanlar, İsrail, Cezayir, Irak, Ürdün, Fas ve Umman'da büyük protestolar, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Sahra'da küçük çapta protestolar yapılmıştır. Mayıs 2011'de İsrail sınırında yaşanan çatışmalar da Arap Baharından esinlenmiştir. Arap dünyasının içinde bulunduğu işsizlik, gıda yetersizliği, enflasyon, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğünden yoksunluk, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi pek çok sorun, adı geçen ülkelerde domino etkisi göstererek bu hareketlerin ve eylemlerin yayılmasını tetiklemiştir (Doğan ve Durgun, 2012).

Ortadoğu'nun geneli için temel belirleyici gücün askeri yapı olduğu görülmektedir. Mısır ve Libya'da ordu Mübarek'i yalnız bıraktığı için Mübarek iktidardan uzaklaşmış, Suriye'de ise ordu Esad'ın yanında yer alarak isyanı bastırmak amaçlı çatışmalara girmiştir. Yani ifade edilmelidir ki birbirinden farklı şartlar taşısa da Ortadoğu ülkeleri bu dönüşümü eşzamanlı geçirmektedir (Tan, Belli ve Aydın, 2012). Benzer kültürel, ekonomik ve siyasal yapılara sahip olmaları dolayısıyla Körfez ülkelerinin Arap Baharı tepkileri ise birbirine paralel olmuştur. Geleneksel dış politika anlayışlarının belirleyicisi olan temel faktörler aslında bu ülkelerin Arap Baharı karşısındaki tutumlarını da belirlemiştir. Körfez ülkelerinin Arap isyanları karşısında izlediği genel siyaset rejim değişikliğinden ziyade, bazı reformlar yaparak halkı sakinleştirmek ve iktidarı korumak yönünde olmuştur. Bu amaçla bir dizi ekonomik, siyasi ve sosyal reform gerçekleştirilmiş ve daha fazlası için de söz verilmiş, ülkeden ülkeye bir takım farklı politikalar izlenmiştir. Körfez monarşileri bölgede giderek etkili olan isyan sürecinden olumsuz etkilenirken Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Katar iç sorunlar yaşamamanın yanında Arap isyanlarından kazanç sağlayan iki istisna Arap ülkesi olmuşlardır (Ataman ve Demir, 2012). Körfez ülkelerindeki ilk halk ayaklanması, 14 Şubat 2011 tarihinde bölgenin coğrafi ve demografik olarak en küçük ülkesi olan Bahreyn'de yaşanmıştır. Suudi Krallığı ise Tunus ve Mısır'daki rejimlerin düşmesi üzerine, ülkede azınlıkta bulunan Şiiler tarafından gerçekleştirilen gösterileri yasaklamıştır. Ayrıca Suudi Yönetimi, isyanların hemen başında ülkede baş gösteren ayaklanmanın yayılmasını önlemek ve muhtemel isyanları engellemek amacıyla toplamda 130 milyar dolarlık bir ekonomik paket açıklamıştır. Suudi Arabistan, ekonomik yardımları ve uygulamaya koyduğu yeni siyaseti halktan gelen yönetimin değiştirilmesi taleplerini ve iç baskıları azaltmak için yapmıştır (Ataman ve Demir, 2012). Arap isyan dalgası Körfez bölgesinin görece en "demokratik"

ülkesi olarak görülen Kuveyt'e de uğramış, ülkedeki yolsuzluk iddiaları ile birleşince de etkisini hissettirmiştir. Kuveyt Emiri ülkedeki yolsuzluk karşıtı protestolar sırasında parlamentonun basılmasını ülke güvenliği ve istikrarına tehdit olarak yorumlamış ve gösterilere karşı sert güvenlik tedbirleri alınması talimatını vermiştir. Görece kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan Umman, bölgesel gelişmelerden en az etkilenecek ülkelerin başında görülmesine rağmen isyan dalgası Umman'a da sıçramıştır. Fakat bölge ülkelerinin aksine Umman, ülkede yaşanan halk ayaklanmalarını barışçıl yollardan bastırmayı başarmıştır (Ataman ve Demir, 2012).

Hem insan kaynaklı hem de doğal yollardan meydana gelen olumsuz olayların yaşandığı politik istikrarsızlıklar, turistlerin bir bölgeye seyahatlerinde önemli derecede etken olabilmektedir. Bazı ülkeler vatandaşlarına seyahatleri süresince tehlike içeren, gitmemeleri gereken ülkeleri, belirli aralıklarla duyurmaktadır. Bu duyurularda destinasyonlarda ne gibi suç ve şiddet olaylarının meydana geldiği bildirilmektedir. Suç ve şiddet olaylarının görüldüğü, politik istikrarsızlığın var olduğu destinasyonlar, turistlerin zihinlerinde olumsuz bir konuma yerleşmektedir. Arap Baharı süresince politik istikrarsızlıkların yaşandığı turistik cazibe merkezleri olan Arap ülkelerinin de bu süreçten nasıl etkilendiği merak konusudur. Çalışmanın üçüncü kısmında Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün verilerinden yararlanarak Arap Baharı öncesi ve sonrası turizmin durumu ülkeler bazında ele alınmıştır.

3. ARAP BAHARI ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE ARAP ÜLKELE- Rİ'NDE VE TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Arap ülkeleri kendine özgü tarihi ve arkeolojik değerleri bakımından zengindir. Ilıman iklime, çok çeşitli doğal güzelliklere, farklı stratejik konuma ve Akdeniz, Kızıldeniz, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu arasında uzanan eşsiz kıyılara sahip olan bölge ülkeleri için turizm sektörü ekonomik kalkınma ve ulusal gelirler açısından önemli bir sektör durumundadır (Gh Saeid Ali, Arifin, ve Safar Hasim, 2012).

Turizm, dış ticaret bilançosunu dengelemek ve altyapının geliştirilmesi için Arap Ülkelerinin ekonomisinde daha sonraları önemli olan en önemli döviz kaynağı olarak kabul edilir. (Örneğin Ürdün'de turizmden elde edilen döviz, deniz aşırı ülkelerde çalışan Ürdünlü işçilerden gelen işçi dövizlerinden sonra kazanılan ana döviz kaynağı olarak görülmektedir). Ayrıca turizm bu ülkelerin birçoğu için istihdam bakımından önemli bir dinamo konumundadır. (Örneğin Mısır Turizm Otoritelerine göre, önemli bir bölümünü yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerin oluşturduğu Mısır nüfusunun %10'u geçimlerini sağlamak için turizme bağlıdır. Bahreyn'de istihdamın %17-18'i doğrudan ya da dolaylı

olarak turizmden sağlanmaktadır. Umman'da oteller yasa gereği çalışanlarının %50'sini yerel ulusal çalışanlardan oluşturmalıdır). Turizm aynı zamanda ekonominin diğer kaynaklarına bağımlılığı azaltmada yardımcı olur. (Örneğin Körfez Ülkeleri buna çok iyi örnektir, Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) Dubai, Umman, Katar ve Bahreyn gibi ülkeler uzun vadede petrol gelirlerine olan bağımlılıklarını azaltmak için turizmin önemini tanımaya başladı). Ancak büyük petrol rezervlerine sahip diğer bazı ülkeler (BAE'nde Abu Dhabi, Kuveyt ve Suudi Arabistan) kendi ekonomilerini çeşitlendirme ihtiyacı duymamaları nedeniyle bu ülkelerde turizmin gelişmesi yavaştır. Ortadoğu'da seyahat ve turizm sektörü 2009 yılında toplam istihdamın %9.0'u olan (her 11.1 iş de 1 kişiye) 5,130,000 kişiye istihdam yaratmıştır. Bu rakamın 2019 yılında toplam istihdamın %9.5'ini (her 10.5 iş de 1 kişiye) oluşturarak 6,786,000 kişiye çıkması tahmin edilmektedir. Kuzey Afrika'da ise seyahat ve turizm sektörü 2009 yılında toplam istihdamın %11.2'si olan (her 8.9 iş de 1 kişiye) 5,440,000 kişiye istihdam yaratmıştır. Bu rakamın 2019 yılında toplam istihdamın %11.3'ünü (her 8.8 iş de 1 kişiye) oluşturarak 6,914,000 kişiye çıkacağı tahmin edilmektedir (Mustafa, 2010).

Turizm sektörü, birçok yönüyle ülkelerin gelişmesinde önemli rol oynamasına rağmen; savaş, terör, siyasi ve ekonomik kriz gibi çevresel olaylardan etkilenmektedir. 1974 yılında petrol fiyatlarının ani yükselişi ile ortaya çıkan petrol krizi, 1986 Çernobil olayı ve Amerika-Libya Savaşı (Bozok, 1996), 1991 yılında Irak Savaşı, 1990'lı yıllarda bölgedeki siyasi istikrarsızlıklar ve uluslararası terörizm, 2003 yılı Irak Savaşı, SARS ve hem küresel ekonomideki, hem de Avrupa bölgesi ülkelerindeki ekonomik performansın düşüklüğü (Türsab, 2005), Fas'taki Sahra anlaşmazlığı, Lübnan'daki iç savaş, İsrail-Filistin arasındaki çatışmalar, Türkiye ve İsrail arasındaki gerginlikler, 2008'de yaşanan ekonomik kriz, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Körfez Ülkeleri'nde yaşanan beklenmeyen protesto olayları (Arap Baharı), iç savaşlar ve darbe hareketleri (Weigert, 2012), tüm dünya ile birlikte Arap ülkelerinin turizmini de etkilemiştir.

Aşağıdaki tablolarda; Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde Arap Ülkelerinin ve Türkiye'nin uluslararası turizm hareketleri turist sayısı ve turizm gelirleri açısından karşılaştırılarak verilmiştir. Arap Baharı 18 Aralık 2010 tarihinde başladığı için Arap Baharı sonrası dönem 2011 yılı ve sonrası olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Arap Ülkeleri'ne ve Türkiye'ye Yönelik Turizm Hareketlerinin Dağılımı

Ülkeler	Turist Sayısı (Milyon Kişi)								
	Arap Baharı Öncesi Dönem						Arap Baharı Sonrası Dönem		
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	9,587	18,916	22,248	24,994	25,506	31,364	34,654	35,698	37,795
Fas	4,113	6,558	7,408	7,879	8,341	9,288	9,342	9,375	10,046
Cezayir	0,866	1,638	1,743	1,771	1,912	2,070	2,395	2,634	2,733
Tunus	5,057	6,550	6,762	7,049	6,901	6,902	4,785	5,950	6,269
Sudan	-	0,328	0,436	0,441	0,420	0,495	0,536	-	-
Libya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Moritanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mısır	5,116	8,646	10,610	12,296	11,914	14,051	9,497	11,196	9,174
Suriye	1,416	4,422	4,158	5,430	6,092	8,546	5,070	-	-
Irak	-	-	-	-	1,262	1,518	-	-	-
Lübnan	0,742	1,063	1,017	1,333	1,851	2,168	1,655	1,366	1,274
Filistin	-	-	0,264	0,387	0,396	0,522	0,449	0,490	0,545
Ürdün	1,427	3,225	3,431	3,729	3,789	4,207	3,960	4,162	3,945
Suudi Arabistan	6,295	8,620	11,531	14,757	10,896	10,850	17,498	14,276	13,213
Kuveyt	-	-	-	-	0,297	0,207	0,269	0,300	-
Bahreyn	2,420	4,519	4,935	-	-	-	-	-	-
Katar	-	0,962	0,964	1,405	1,659	1,519	2,527	1,170	-
BAE	3,907	-	-	7,095	6,812	7,432*	8,129*	8,977*	9,990*
Umman	-	1,336	1,124	1,273	1,524	1,446	1,343	1,987	-
Yemen	-	0,382	0,379	0,404	0,434	1,025	0,829	0,874	-
Arap Ülkeleri Toplam	31,359	48,249	54,762	65,249	64,500	72,246	68,284	62,757	57,189
Dünya Toplam	698,8	846,0	903,0	922,0	880,0	949,0	995,0	1035,0	1087,0
Arap Ülkelerinin % Payı	4,49	5,70	6,06	7,08	7,33	7,61	6,86	6,06	5,26
Türkiye'nin % Payı	1,37	2,24	2,46	2,71	2,90	3,30	3,48	3,45	3,48

*Sadece Dubai'nin verileri

- Veri Yok

Kaynak: WTO, Tourism Highlights, 2001 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2002 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2007 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2008 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2009 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2010 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2011 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2012 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2013 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2014 Edition'dan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 2. Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Dönemde Arap Ülkeleri'nin ve Türkiye'nin Uluslararası Turizm Gelirlerinin Dağılımı

Ülkeler	Turizm Geliri (Milyon US\$)								
	Arap Baharı Öncesi Dönem						Arap Baharı Sonrası Dönem		
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	7,636	16,853	18,487	21,951	21,250	22,585	25,054	25,345	27,997
Fas	2,040	5,967	7,264	7,202	6,557	6,703	7,281	6,703	6,850
Cezayir	0,102	0,215	0,219	0,325	0,267	0,219	0,209	0,217	-
Tunus	1,496	2,227	2,555	2,932	2,773	2,645	1,914	2,227	2,210
Sudan	-	0,126	0,262	0,331	0,299	0,094	0,185	0,872	0,933
Libya	-	-	-	-	0,050	0,060	-	-	-
Moritanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mısır	4,345	7,591	9,303	10,985	10,755	12,528	8,707	9,940	6,044
Suriye	1,082	2,025	2,883	3,150	3,757	6,190	1,753	-	-
Irak	-	-	-	-	-	1,660	1,543	1,634	-
Lübnan	0,742	5,015	5,466	7,192	6,774	7,861	6,545	6,032	-
Filistin	-	-	0,212	0,269	0,410	0,667	0,795	0,755	-
Ürdün	0,722	1,642	2,312	2,943	2,911	3,585	3,425	4,061	4,117
Suudi Arabistan	-	4,961	5,228	9,720	5,964	6,712	8,459	7,432	7,651
Kuveyt	-	-	-	-	0,354	0,290	0,319	0,425	0,298
Bahreyn	0,469	1,048	1,105	1,166	1,118	1,362	1,035	1,051	-
Katar	-	0,374	0,028	0,145	0,179	0,584	1,170	2,857	3,456
BAE	1,012	4,972	6,072	7,162	7,352	8,577*	9,204*	10,380*	-
Umman	-	0,544	0,648	0,804	0,700	0,780	0,996	1,095	-
Yemen	-	0,309	0,425	0,453	0,496	1,161	0,780	0,849	0,940
Arap Ülkeleri Toplam	12,01	37,016	43,982	54,779	50,716	61,678	54,32	56,53	32,499
Dünya Toplam	475,8	733,0	856,0	944,0	852,0	919,0	1042,0	1078,0	1159,0
Arap Ülkelerinin % Payı	2,52	5,05	5,14	5,80	5,95	6,71	5,21	5,24	2,80
Türkiye'nin % Payı	1,60	2,30	2,16	2,33	2,49	2,46	2,40	2,35	2,42

*Sadece Dubai'nin verileri

- Veri Yok

Kaynak: WTO, Tourism Highlights, 2001 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2002 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2007 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2008 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2009 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2010 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2011 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2012 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2013 Edition; WTO, Tourism Highlights, 2014 Edition'dan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1 ve Tablo 2'e göre; Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde ülkelerin uluslararası turizm hareketleri incelendiğinde;

- **Türkiye:** Türkiye uluslararası turist varışlarında yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 9,587 milyon turist sayısından 2013 yılındaki 37,795 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Dünya turizmde turist sayısı bakımından 2013 yılında altıncı sırada bulunan Türkiye'de 2012 yılına göre %5.9 büyüme görülmüştür. Turizm gelirleri ise 2013 yılında 2012 yılına göre %10.5 artış göstermiştir. Elde edilen verilere göre; Türkiye turizmi Arap Baharı'ndan olumsuz etkilenmemiştir. Aksine Türkiye'nin turist sayısında ve turizm gelirlerinde Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılından sonraki yıllarda sürekli bir artış görülmüştür.
- **Fas:** Fas'da Türkiye gibi uluslararası turist varışlarında yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 4,113 milyon turist sayısından 2013 yılındaki 10,046 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Uluslararası turist varışlarında 2013 yılı bir önceki yıla göre %7.2 büyüme göstermiştir. Böylelikle Fas Afrika kıtasında 10 milyon turist barajını aşan ilk ülke olmuştur. Fas'ın turizm gelirleri, Arap Baharı öncesi dönemde 2008 ve 2009 yıllarında, Arap Baharı sonrası dönemde ise 2012 yılında bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. Arap Baharı sonrası dönemde en büyük kaybı 2012 yılı turizm gelirlerinde (-%7.9) yaşayarak 2010 yılı turizm gelirlerine gerilemiştir.
- **Cezayir:** Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde uluslararası turist varışlarında Cezayir, sürekli bir artış göstererek 2000 yılındaki 0,866 milyon turist sayısından 2013 yılındaki 2,733 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Ancak Cezayir'in turizm gelirlerinde Arap Baharı öncesi dönemde 2009 ve 2010 yıllarında, Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında bir azalma görülmüştür. Yani Cezayir'in turizm gelirlerinde 2008 yılından sonra 2012 yılına kadar sürekli azalış yaşanmıştır. 2012 yılı turizm gelirlerinde ise çok az bir artış olmasına rağmen halen 2007 ve 2008 yılı turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerinde Cezayir'in 2013 yılı turizm gelirleri ise yer almamıştır.
- **Tunus:** Arap Baharı'nın başladığı ülke olan Tunus'ta turizm sektörü olumsuz etkilenmiştir. Arap Baharı'nın en olumsuz etkilerinin görüldüğü ülkelere biri olan Tunus'un uluslararası turist varışlarında ve turizm gelirlerinde büyük bir azalış gerçekleşmiştir. Uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası dönem 2011 yılında bir önceki

yıla göre %30.67'lik bir azalma görülmüştür. 2012 ve 2013 yıllarında turist sayılarında tekrar bir artış olmasına rağmen henüz 2006 yılındaki turist sayısına bile ulaşamamıştır. Uluslararası turist varışlarında olduğu gibi turizm gelirlerinde de durum aynıdır. Arap Baharı sonrası dönemde Tunus'un 2011 yılı turizm gelirlerinde %27.64'lük azalma yaşanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında turizm gelirlerinde de tekrar bir artış görülmesine rağmen halen Arap Baharı öncesi dönemdeki turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır.

- **Sudan:** Sudan'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı öncesi dönemde sadece 2009 yılında %4,76'lık bir azalma görülmüştür. Arap Baharı öncesi dönemde 2009 yılı haricinde diğer yıllarda ve Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında bir önceki yıla göre uluslararası turist varışlarında artışlar yaşanmıştır. Ancak Dünya Turizm Örgütü'nün yayınlamış olduğu verilerde Sudan'ın 2012 ve 2013 yılı turist sayıları yer almamıştır. Uluslararası turizm gelirleri açısından Sudan'da, Arap Baharı öncesi dönemde 2009 ve 2010 yıllarında azalışlar yaşanmıştır. Ancak Arap Baharı sonrası dönemde 2011, 2012 ve 2013 yıllarında uluslararası turizm gelirlerinde sürekli bir artış görülmüştür.
- **Libya:** Arap Baharı'nın en olumsuz etkilerinin görüldüğü ülkelerden biri olan Libya'nın uluslararası turist varışlarına WTO'nun verilerinde yer verilmemiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından da kaynaklarda sadece 2009 ve 2010 yılı verileri yer almıştır. Veri yetersizliğinden dolayı, yıllar içerisinde Libya'nın turist sayılarında ve turizm gelirlerinde nasıl bir değişim yaşandığını söylemek doğru değildir. WTO'nun Libya turizm verilerini yayınlamamasının nedenlerinden birinin ülkede yaşanan olumsuz gelişmeler olabileceği tahmin edilmektedir.
- **Moritanya:** Dünya Turizm Örgütü'nün verilerinde Moritanya'nın uluslararası turist varışları ve turizm gelirleri yer almamıştır.
- **Mısır:** Mısır ekonomisi ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve turizm dayanır. Ekonomide GSYİH'nın yaklaşık yarısını Kamu İdaresi, Turizm ve Süveyş kanalı oluşturmaktadır. Mısır'ın döviz kazandıran en önemli sektörü turizmdir. Ancak sektör ani iniş ve çıkışlara, ülke içindeki ve dışındaki olaylardan doğan güvenlik endişesinden etkilenmeye oldukça açıktır (Kaymakçı, 2012). Arap Baharı öncesi dönemde 2010 yılında 14,051 milyon kişi ağırlayan ve 12,528 milyar\$ gelir sağlayan Mısır, ülkede yaşanan olumsuz durumlar nedeniyle

2011 yılında gelen turist sayısında (%32.41) ve gelirlerde (%30.50) büyük bir azalış göstermiştir. 2012 yılında turist sayılarında ve turizm gelirlerinde tekrar bir artış görülmesine rağmen Arap Baharı öncesi dönemdeki turist sayılarına ve turizm gelirlerine ulaşamamıştır. Ayrıca 2013 yılında da ülkeye gelen turist sayılarında (%18.09) ve turizm gelirlerinde (%39.19) azalışlar devam etmiştir. Elde edilen verilere göre; Arap Baharı Mısır turizmini olumsuz etkilemiştir.

- **Suriye:** Arap Baharı öncesi dönemde 2010 yılında 8,546 milyon kişi ağırlayan ve 6,190 milyar\$ turizm geliri sağlayan Suriye, ülkede yaşanan iç savaş nedeniyle 2011 yılında turist sayısında (%40.67) ve turizm gelirlerinde (%71.68) büyük bir azalış göstermiştir. Ülkede yaşanan olumsuzlukların devam etmesi nedeniyle, Dünya Turizm Örgütü'nün verilerinde Suriye'nin 2012 ve 2013 yılı turist sayıları ve turizm gelirleri yer almamıştır. Elde edilen verilere göre; Arap Baharı Suriye turizmini olumsuz etkilemiştir.
- **Irak:** Irak'ta yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar nedeniyle WTO'nun verilerinde Irak'ın turist sayılarına ve turizm gelirlerine yeteri kadar yer verilmemiştir. Irak'ın sadece 2009 ve 2010 yılı turist sayıları ile 2010, 2011 ve 2012 yılı turizm gelirleri yayınlanmıştır. Arap Baharı öncesi dönemde 2010 yılında 1,518 milyon kişi ağırlayan ve 1,660 milyar\$ turizm geliri sağlayan Irak, 2011 yılında turizm gelirlerinde 1,543 milyar\$a gerilemiştir.
- **Lübnan:** 2006'da İsrail'in Lübnan'a askeri müdahalesi Lübnan'da yalnızca alt yapıya, turizme, bankacılık sektörüne zarar vermemiş; ekonomik gelişmeye yönelik adımları da engelleyerek alternatif maliyetleriyle beraber ekonominin küçülmesine yol açmıştır (Kaymakçı, 2012). 2006 yılında yaşanan bu olumsuzluklar 2007 yılında Lübnan'a gelen turist sayısında da azalışa yol açmıştır. Lübnan ekonomisi göreceli olarak küçük, dışa açık ve büyük ölçüde hizmet sektörü odaklı bir karaktere sahiptir. İthalata dayalı olan ekonomide turizm gelirleri ve ülke dışında yaşayan çok sayıda Lübnanlı'nın sağladığı dış transferler önemli yer tutmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre Lübnan'da turizm sektörünün GSYH içindeki payı %10-12 arasında olup 300.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Ancak turizm sektörü içeriden ve dışarıdan kaynaklanan karışıklıklardan olumsuz yönde etkilenmeye oldukça açıktır (Kaymakçı, 2012). Arap Baharı öncesi dönemde 2010 yılında 2,168 milyon kişi ağırlayan ve 7,861 milyar\$ gelir sağlayan Lübnan, ülkede yaşanan olumsuz durumlar nedeniyle 2011 yılında turist sayısında (%23.66) ve gelirlerde (%16.74) büyük bir

azalış göstermiştir. Lübnan'ın turist sayıları ve turizm gelirlerindeki azalış 2012 ve 2013 yıllarında da devam etmiştir. Elde edilen verilere göre; Arap Baharı Lübnan turizmini olumsuz etkilemiştir.

- **Filistin:** Arap Baharı öncesi dönemde uluslararası turist varışlarında Filistin, sürekli bir artış göstererek 2010 yılındaki 0,522 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Ancak Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında turist sayıları 0,449 milyon turist sayısına gerilemiştir. 2012 ve 2013 yıllarında ise turist sayılarında tekrar bir artış görülmüştür. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Filistin'de, Arap Baharı öncesi yıllarda ve Arap Baharı sonrası 2011 yılında artışlar yaşanmıştır. Ancak Arap Baharı sonrası dönemde 2012 yılında uluslararası turizm gelirlerinde bir azalış görülmüştür. WTO'nun verilerinde 2013 yılı turizm gelirlerine ise yer verilmemiştir. Arap Baharı'nın etkisinin yanı sıra ülkede İsrail ile yaşanan savaş, Filistin'in turist sayısını ve turizm gelirlerini olumsuz etkilemektedir.
- **Ürdün:** Ürdün son dönemde sağlık turizminde önemli gelişme kaydetmiştir. Tedavi amacıyla ülkeye yılda 100.000 turist gelmektedir (Kaymakçı, 2012). Arap Baharı öncesi dönemde uluslararası turist varışlarında Ürdün, sürekli bir artış göstererek 2010 yılındaki 4,207 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Ancak uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir önceki yıla göre %5.87'lik bir azalma görülmüştür. 2012 yılında turist sayılarında tekrar bir artış görülmesine rağmen Arap Baharı öncesi dönemdeki 2010 yılı turist sayılarının gerisinde kalmıştır. Ayrıca 2013 yılında ülkeye gelen turist sayılarında azalışlar (%5.21) devam etmiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Ürdün'de, Arap Baharı öncesi dönemde 2009 yılı haricinde tüm yıllarda artışlar görülmüştür. Ürdün'ün 2010 yılı turizm gelirleri 3,585 milyar\$'a ulaşmıştır. Ancak Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında turizm gelirlerinde %4.46'lık bir azalma yaşanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında ise turizm gelirlerinde tekrar bir artış gerçekleşmiştir. Elde edilen verilere göre; Arap Baharı Ürdün'ün turist sayılarını ve turizm gelirlerini 2011 yılında olumsuz etkilemiştir.
- **Suudi Arabistan:** Suudi Arabistan'da turizm; hac, iş ve Körfez ülkeleri aralarında gerçekleştirilen eğlence turizmi olarak üç şekilde ele alınmaktadır (Kaymakçı, 2012). Suudi Arabistan uluslararası turist varışlarında yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 6,295 milyon turist sayısından 2008 yılındaki 14,757 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Ancak Arap Baharı öncesi dönemde 2009 ve 2010 yıllarında turist sayılarında büyük bir azalış yaşanmıştır. Arap Baha-

rı sonrası dönemde ise 2011 yılında turist sayılarında %61.27'lik bir artış ile 17,498 milyon turist sayısına ulaşılmıştır. Suudi Arabistan'da 2012 ve 2013 yıllarında ise turist sayılarında azalışlar yaşanmasına rağmen halen Arap Baharı öncesi dönem olan 2010 yılı turist sayılarının üzerinde bir turist sayısı elde edilmiştir. Suudi Arabistan'ın turizm gelirlerinde ise Arap Baharı öncesi 2009 yılında ve Arap Baharı sonrası dönem 2012 yılında azalışlar yaşanmıştır. Diğer tüm yıllarda Suudi Arabistan'ın turizm gelirleri artış göstermiştir. Özellikle Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında %26.02'lik bir artış yaşanmıştır. Elde edilen verilere göre; bölge ülkelerde Arap Baharı'nın olumsuz etkilerinin yaşanmasını fırsat bilen Suudi Arabistan 2011 yılını turizm sektörü açısından olumlu bir şekilde değerlendirmiştir.

- **Kuveyt:** Kuveyt'te yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar nedeniyle WTO'nun verilerinde Kuveyt'in turist sayılarına ve turizm gelirlerine yeteri kadar yer verilmemiştir. Kuveyt'in turist sayıları açısından sadece Arap Baharı öncesi 2009 ve 2010 yılı ile Arap Baharı sonrası dönem 2011 ve 2012 yılı verileri yayınlanmıştır. 2010 yılında bir azalış, 2011 ve 2012 yıllarında ise artışlar görülmüştür. Kuveyt'in turizm gelirlerinde ise 2010 ve 2013 yıllarında azalışlar, 2011 ve 2012 yıllarında artışlar yaşanmıştır.
- **Bahreyn:** Bahreyn'in uluslararası turist varışlarına WTO'nun verilerinde sadece 2000, 2006 ve 2007 yıllarında yer verilmiştir. Bu nedenle Bahreyn'de uluslararası turist varışları bakımından Arap Baharı'nın nasıl bir etki yaptığı tahmin edilememektedir. Ancak turizm gelirlerini incelediğimizde; yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 0,469 milyar\$'dan 2010 yılında 1,362 milyar\$'a ulaşılmıştır. Arap Baharı sonrası dönemde ise 2011 yılında turizm gelirlerinde %24.00'lük bir azalma gerçekleşmiştir. 2012 yılında tekrar az da olsa bir artış yaşanmasına rağmen Arap Baharı öncesi 2010 yılındaki turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır. Elde edilen verilere göre; Arap Baharı Bahreyn'in turizm gelirlerini olumsuz etkilemiştir.
- **Katar:** Katar son zamanlarda gerçekleştirdiği siyasi ve kültürel açılımlarla Arap Baharının siyasi, diplomatik ve medyatik anlamda en kazançlı ülkelerinden birisi olmuştur. Son on yıllık dönemde Katar; ekonomik ve siyasi açılımlar, ülkeyi bir marka haline getirme ve bağımsız bir dış politika yürütme stratejilerini benimseyerek sahip olduğu zenginliği ve vizyonu bölgesel ve uluslararası platformlara yansıtarak, güvenlik ikileminden kurtulmaya, yabancı yatırımlara ve turizme yatırım yaparak kendisine daha fazla hareket alanı açmaya

çalışmıştır. Bu süreç Arap Baharı boyunca da devam etmiş ve halk isyanına sahne olmamış Katar, bölgesel ve uluslararası ününü artırmıştır (Ataman ve Demir, 2012). Katar'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı öncesi dönemde sadece 2010 yılında %8.4'lük bir azalma görülmüştür. Arap Baharı sonrası dönemde ise Katar'ın turist sayısında 2011 yılında %66.4'lük bir artış yaşanmasına rağmen, 2012 yılında %53.7'lik bir azalış yaşanmıştır. WTO'nun verilerinde Katar'ın 2013 yılı turist sayılarına yer verilmemiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Katar'da, Arap Baharı öncesi 2007 yılı haricinde diğer tüm yıllarda ve Arap Baharı sonrası tüm yıllarda artışlar yaşanmıştır. Özellikle Katar'ın turizm gelirlerinde Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında %100.34, 2012 yılında %144.18 ve 2013 yılında %20.96'lık büyük artışlar görülmüştür. Turizm gelirlerindeki bu artışların sebebi olarak, bölge ülkelerde Arap Baharı'nun olumsuz etkilerinin görülmesini Katar'ın bir fırsata çevirmesinin yanı sıra son yıllarda zengin kişiler için Katar'ın popüler bir destinasyon haline gelmesinin de rol oynadığı söylenebilir. Elde edilen verilere göre, Arap Baharı Katar'ın turizm sektörünü olumlu etkilemiştir.

- **Birleşik Arap Emirlikleri (BAE):** Herhangi ciddi bir gösterinin yaşanmadığı BAE'ni Katar'la birlikte Arap Baharının kazanan ülkelerinden birisi olarak kabul etmek mümkündür. Siyasal değişimden çekinen BAE'nin asıl kazancı ekonomik alanda olmuştur. Bölgedeki diğer şehirlerle karşılaştırıldığında finansal olarak Dubai'nin daha güvenli ve istikrarlı olması ve bu sebeple de yatırımcıların burayı tercih etmesi BAE'nin bölgesel imajını daha da olumlu hale getirmiştir. 2008'deki ekonomik krizden önemli ölçüde zarar gören Dubai ekonomisi, Arap isyanları boyunca güvenli bir iş sahası sunarak kazanç sağlamıştır (Ataman ve Demir, 2012). WTO'nun verilerinde BAE'nin turist sayılarında 2010, 2011, 2012, 2013 yıllarında ve turizm gelirlerinde 2010, 2011 ve 2012 yıllarında sadece Dubai verileri yayınlanmıştır. BAE'nin uluslararası turist varışlarında Arap Baharı öncesi dönemde sadece 2009 yılında yaklaşık %4.0'lük bir azalma görülmüştür. Diğer tüm yıllarda BAE'nin turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Özellikle Arap Baharı sonrası dönem 2011 yılında yaklaşık %9.4, 2012 yılında %10.4 ve 2013 yılında %11.3'lük bir büyüme gerçekleşmiştir. Turizm gelirleri açısından da BAE yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 1,012 milyar\$'dan 2012 yılındaki 10,380 milyar\$'a ulaşmıştır. Elde edilen verilere göre, Arap Baharı BAE'nin turizm sektörünü olumlu etkilemiştir.

- **Umman:** Umman'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı öncesi dönemde 2007, 2010 yıllarında ve Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında azalışlar görülmüştür. Umman turist sayısında Arap Baharı sonrası 2011 yılında %7.1'lik azalış yaşamasına rağmen 2012 yılında %48.0'lik bir artış gerçekleştirmiştir. Turizm gelirlerinde ise Umman sadece Arap Baharı öncesi 2009 yılında bir azalış yaşamasına rağmen diğer tüm yıllarda artışlar gerçekleştirmiştir. WTO'nun verilerinde Umman'ın 2013 yılı turist sayıları ve turizm gelirlerine yer verilmemiştir.
- **Yemen:** Yemen'in uluslararası turist varışlarında Arap Baharı öncesi dönemde 2007 yılında ve Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında azalışlar görülmüştür. Yemen turist sayısında Arap Baharı sonrası 2011 yılında %19.1'lik azalış yaşamasına rağmen 2012 yılında %5.4'lük bir artış gerçekleştirmiştir. Ancak yine de 2010 yılındaki turist sayısına ulaşamamıştır. WTO'nun verilerinde Yemen'in 2013 yılı turist sayısına ise yer verilmemiştir. Turizm gelirlerinde Yemen Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir azalış yaşamasına rağmen 2012 ve 2013 yıllarında artışlar gerçekleştirmiştir. Ancak turizm gelirlerinde de Arap Baharı öncesi dönemdeki 2010 yılı turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır. Elde edilen verilere göre, Arap Baharı Yemen'in turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Arap Baharı'nın en olumsuz etkilediği sektörlerden biri turizm sektörüdür. Bölgedeki beş ana turistik destinasyona (Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Lübnan) gelen toplam turist sayısında dörtte bir oranında azalma gerçekleşmiştir. 2012 yılında bölgede turist varışlarında tekrar bir yükseliş görüldü, ancak devrim öncesindeki seviyenin altında kalındı. Turizm gelirleri bu ülkelerin GSYİH'nin önemli bir bölümünü oluşturduğu göz önüne alındığında, bölgedeki düşüş ülkelerin ekonomileri üzerinde son derece olumsuz bir etkiye sahip oldu (Masseti, Körner, Forster, Magdalena ve Friedman, 2013). Arap Ülkelerine gelen toplam turist sayısı Arap Baharı öncesi dönemde 2000 yılındaki 31,359 milyon turist sayısından 2010 yılındaki 72,246 milyon turist sayısına ulaşmıştır. Ancak Arap Baharı'ndan sonraki yıllarda bu sayı sürekli bir azalma göstererek 2013 yılında 57,189 milyon turist sayısına kadar gerilemiştir. Ayrıca Arap ülkeleri uluslararası turist varışlarında Dünya turizm pastasındaki toplam payını sürekli artırarak 2010 yılında %6,71'e yükseltmiştir. Bu oran da Arap Baharı'nın yaşanmasından sonra sürekli azalma göstererek 2013 yılında %5,26'a gerilemiştir. Turizm gelirleri açısından Arap Ülkelerinin toplam turizm geliri Arap Baharı öncesi dönemde 2000 yılındaki 12,01 milyar\$'dan 2010 yılındaki 61,678 milyar\$'a ulaşmıştır. Ayrıca Arap Ülkelerinin toplam turizm gelirlerinin Dün-

ya turizm gelirleri içerisindeki payı da 2010 yılında %6,71'e yükselmiştir. Ancak Arap Baharı'ndan sonra 2011 yılında Arap Ülkelerinin toplam turizm gelirleri 54,32 milyar\$'a gerilemiştir. 2012 yılında turizm gelirleri az da olsa bir artış göstermesine rağmen 2013 yılında tekrar büyük bir azalış yaşayarak 2006 yılının turizm gelirlerinin bile gerisinde kalarak 32,499 milyar\$'a düşmüştür. Ayrıca Arap Ülkelerinin toplam turizm gelirlerinin Dünya turizm gelirleri içerisindeki payı da 2013 yılında %2,80'e gerilemiştir. Arap ülkelerinden bazıları Arap Baharı'nı turizm sektörü açısından fırsata çevirmiş olmasına rağmen genel olarak Arap Dünyası turist sayıları ve turizm gelirleri bazında Arap Baharı'ndan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

4. ARAP BAHARI SÜRECİNDE ARAP ÜLKELERİ'NDEN TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI TURİZM HAREKETLERİ

Çalışmanın dördüncü kısmında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinden yararlanarak Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları Arap Baharı sürecinde (Arap Baharı öncesi ve sonrasında) karşılaştırılmıştır.

Tablo 3'e göre; Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde Arap Ülkelerinden Türkiye'ye yönelik uluslararası turizm hareketleri ülkeler bazında incelendiğinde; Fas'tan, Cezayir'den, Sudan'dan, Mısır'dan ve Irak'tan Türkiye'ye gelen turist sayılarında sadece Arap Baharı öncesi dönem 2010 yılında bir azalma yaşanmıştır. Arap Baharı öncesi ve sonrası diğer tüm yıllarda bu ülkelerden Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Libya'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarında Arap Baharı öncesi 2010 ve Arap Baharı sonrası 2011 yıllarında bir azalış görülürken, diğer yıllarda turist sayılarında artışlar yaşanmıştır. Tunus'tan Türkiye'ye gelen turist sayılarında sadece Arap Baharı öncesi 2007 yılında bir azalma yaşanmıştır. Diğer tüm yıllarda Tunus'tan Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Komşu Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında sadece Arap Baharı sonrası 2012 yılında bir azalma yaşanmıştır. Arap Baharı öncesi ve sonrası diğer tüm yıllarda Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. 2013 yılında Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısı ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde yer almamıştır. Bunun sebebi olarak Suriye'de yaşanan iç savaşın halen devam etmesi, Suriyeli halkın Türkiye'ye sığınması ve Arap Baharı'nın etkisi olabileceği tahmin edilmektedir. Lübnan'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarında sadece Arap Baharı sonrası 2013 yılında, Ürdün'den Türkiye'ye gelen turist sayılarında ise sadece Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir azalma yaşanmıştır.

Tablo 3. Arap Baharı Sürecinde Arap Ülkeleri'nden Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Hareketlerinin Dağılımı

Ülkeler	Turist Sayısı (Bin Kişi)								
	Arap Baharı Öncesi Dönem						Arap Baharı Sonrası Dönem		
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Fas	11,635	30,410	37,788	44,023	65,875	57,447	68,645	77,884	82,579
Cezayir	33,421	38,542	45,006	63,904	91,222	67,954	84,844	104,489	118,189
Tunus	39,692	47,984	41,890	42,840	56,707	57,855	63,176	86,595	91,683
Sudan	1,924	4,383	5,989	8,987	10,581	6,634	7,458	8,161	9,319
Libya	24,042	31,497	33,700	43,779	64,721	60,917	53,562	213,890	264,266
Moritanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mısır	31,772	42,686	52,946	57,994	66,912	61,560	79,665	112,025	107,437
Suriye	122,376	277,779	332,840	406,935	509,679	899,494	974,054	730,039	-
Irak	20,759	123,118	180,217	250,130	285,229	280,328	369,033	533,149	730,639
Lübnan	16,690	35,995	45,461	53,948	71,771	134,554	137,110	144,491	143,629
Filistin	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ürdün	22,220	46,518	61,002	74,340	87,694	96,562	94,914	102,154	102,871
Suudi Arabistan	15,521	38,890	41,490	55,636	66,938	84,934	116,711	175,467	234,220
Kuveyt	1,311	11,823	12,589	22,084	26,801	27,281	41,617	65,167	88,238
Bahreyn	0,489	4,254	5,829	8,081	9,090	9,375	9,712	13,342	16,230
Katar	0,108	2,585	3,783	4,862	4,902	6,043	7,661	13,971	18,630
BAE	1,825	12,153	13,005	19,676	22,051	30,480	35,579	48,071	52,424
Umman	0,104	0,233	0,399	-	-	-	-	-	-
Yemen	0,705	2,931	4,027	4,971	6,181	6,344	8,066	11,826	17,354
Arap Ülkelerinden Türkiye'ye Gelen Toplam Turist Sayısı (Bin Kişi)	344,594	751,781	917,961	1162,190	1446,354	1887,762	2151,807	2440,721	2077,708
Türkiye'ye Gelen Toplam Turist Sayısı (Milyon Kişi)	9,587	18,916	22,248	24,994	25,506	31,364	34,654	35,698	37,795
Arap Ülkelerinin Türkiye Turizmindeki % Payı	3,59	3,97	4,13	4,65	5,67	6,02	6,21	6,84	5,50

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2000, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistiklerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.

Diğer tüm yıllarda Lübnan ve Ürdün'den Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Körfez ülkeleri olan Suudi Arabistan'dan, Kuveyt'ten, Bahreyn'den, Katar'dan, BAE'nden, Yemen'den Türkiye'ye gelen turist sayılarında Arap Baharı öncesi ve sonrası yıllarda daima bir artış yaşanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde Umman'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarına 2000, 2006 ve 2007 yıllarında yer verilmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında artışlar görülmüştür. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde, Moritanya'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarına ise yer verilmemiştir. Arap Ülkelerinden Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 344 bin 594 turist sayısından 2012 yılındaki 2 milyon 440 bin 721 turist sayısına ulaşmıştır. Arap Ülkelerinden gelen toplam turist sayısının Türkiye turizmindeki payı da yıllar içerisinde sürekli artarak 2012 yılında %6,84'e yükselmiştir. Ancak 2013 yılında Arap Ülkelerinden Türkiye'ye gelen toplam turist sayısında bir azalma yaşanarak turist sayısı 2 milyon 77 bin 708'e gerilemiştir. Arap Ülkelerinden gelen toplam turist sayısının Türkiye turizmindeki payı ise %5,50'e düşmüştür. 2013 yılındaki bu azalışın en büyük sebebi olarak Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısının 2013 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde yer almaması söylenebilir. Genel olarak Arap Dünyası'ndan Türkiye'ye gelen turist sayıları açısından Türkiye Arap Baharı'ndan olumlu bir şekilde etkilenmiştir. Ancak yine de yapılacak çalışmalar ile Arap Ülkelerinin Türkiye turizmindeki payının arttırılması gerekmektedir.

Körfez ülkeleri ile Türkiye arasında başlayan ekonomik işbirliği Arap Baharı sürecinde de devam etmiştir. Türkiye ile Körfez ülkeleri arasında hem ikili hem de Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (KİK) ile ortak iş forumları oluşturulmuş ve taraflar arasında sağlık, enerji, turizm ve tarım gibi alanlarda ortak teşebbüsler gerçekleştirilmiştir. Arap ülkelerinde süren siyasal istikrarsızlık ile yabancıların mülk edinmelerinin kolaylaştırılması yönündeki mevzuat değişikliği, siyasal istikrar ve yüksek ekonomik büyüme gibi Türkiye'deki olumlu gelişmeler sonucunda Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turistlerin sayılarında artışlar olmuştur. Mısır, Lübnan, Suriye ve Libya gibi ülkelerdeki istikrarsızlık dolayısıyla bu Arap ülkelerinden çekilen turistler Türkiye'ye yönelmiştir. Körfez yönetimleri vatandaşlarını sorunlu bölgelere gitmemeleri yönünde ikaz etmelerinin de etkisiyle BAE'nden, Bahreyn'den, Kuveyt'ten ve Katar'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarında artışlar gerçekleşmiştir (Ataman ve Demir, 2012). Türkiye'nin son yıllarda Arap Dünyası ile yakınlaşması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanıtım çabaları, Türk TV dizilerinin Arap ülkelerinde yayınlanması, Ortadoğu ülkelerinde faaliyet gösteren seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin çabaları yaşanan bu artışlarda büyük etkindir.

5. TARTIŞMA

Çalışmada Arap ülkelerinin (Kuzey Afrika-Ortadoğu ve Körfez ülkeleri) ve Türkiye'nin Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde uluslararası turizm hareketleri ile Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları incelenmektedir. Buna göre; Türkiye'nin turist sayısında ve turizm gelirlerinde, Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılından sonraki yıllarda sürekli bir artış görülmüştür. Fas'ın ve Cezayir'in uluslararası turist varışları yıllar içerisinde sürekli artan bir ivme göstermiştir. Fas'ın turizm gelirleri, Arap Baharı öncesi dönemde 2008 ve 2009 yıllarında, Arap Baharı sonrası dönemde ise 2012 yılında bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. Arap Baharı sonrası dönemde en büyük kaybı 2012 yılı turizm gelirlerinde (-%7.9) yaşayarak 2010 yılı turizm gelirlerine gerilemiştir. Cezayir'in turizm gelirlerinde ise Arap Baharı öncesi dönemde 2009 ve 2010 yıllarında, Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında bir azalma görülmüştür. Yani Cezayir'in turizm gelirlerinde 2008 yılından sonra 2012 yılına kadar sürekli azalış yaşanmıştır. 2012 yılı turizm gelirlerinde ise çok az bir artış olmasına rağmen halen 2007 ve 2008 yılı turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerinde Cezayir'in 2013 yılı turizm gelirleri ise yer almamıştır. Arap Baharı'nın başladığı ülke olan Tunus'ta turizm sektörü olumsuz etkilenmiştir. Arap Baharı'nın en olumsuz etkilerinin görüldüğü ülkelere biri olan Tunus'un uluslararası turist varışlarında ve turizm gelirlerinde büyük bir azalış gerçekleşmiştir. Sudan'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında artış yaşanmıştır. Ancak Dünya Turizm Örgütü'nün yayınlamış olduğu verilerde Sudan'ın 2012 ve 2013 yılı turist sayıları yer almamıştır. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Sudan'da, Arap Baharı sonrası dönemde uluslararası turizm gelirlerinde sürekli bir artış görülmüştür. Arap Baharı'nın en olumsuz etkilerinin görüldüğü ülkelere biri olan Libya'nın uluslararası turist varışlarına WTO'nun verilerinde yer verilmemiştir. Veri yetersizliğinden dolayı, yıllar içerisinde Libya'nın turist sayılarında ve turizm gelirlerinde nasıl bir değişim yaşandığını söylemek doğru değildir. Mısır, Arap Baharı sonrası 2011 yılında turist sayısında (%32.41) ve gelirlerde (%30.50) büyük bir azalış göstermiştir. 2012 yılında turist sayılarında ve turizm gelirlerinde tekrar bir artış görülmesine rağmen Arap Baharı öncesi dönemdeki turist sayılarına ve turizm gelirlerine ulaşamamıştır. Ayrıca 2013 yılında da ülkeye gelen turist sayılarında (%18.09) ve turizm gelirlerinde (%39.19) azalışlar devam etmiştir. Suriye'de, Arap Baharı sonrası 2011 yılında turist sayısında (%40.67) ve turizm gelirlerinde (%71.68) büyük bir azalış göstermiştir. Ülkede yaşanan olumsuzlukların devam etmesi nedeniyle, Dünya Turizm Örgütü'nün verilerinde Suriye'nin 2012 ve 2013 yılı turist sayıları ve turizm gelirleri yer almamıştır. Irak'ta yaşanan siyasi istik-

rarsızlıklar, savaşlar nedeniyle WTO'nun verilerinde Irak'ın turist sayılarına ve turizm gelirlerine de yeteri kadar yer verilmemiştir. Lübnan, Arap Baharı sonrası 2011 yılında turist sayısında (%23.66) ve gelirlerde (%16.74) büyük bir azalış göstermiştir. Lübnan'ın turist sayıları ve turizm gelirlerindeki azalış 2012 ve 2013 yıllarında da devam etmiştir. Filistin, Arap Baharı sonrası 2011 yılında turist sayısında azalış göstermiştir. 2012 ve 2013 yıllarında ise turist sayılarında tekrar bir artış görülmüştür. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Filistin'de, Arap Baharı sonrası 2011 yılında artış yaşanmıştır. Ancak Arap Baharı sonrası dönemde 2012 yılında uluslararası turizm gelirlerinde bir azalış görülmüştür. Ürdün'ün uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir önceki yıla göre %5.87'lik bir azalma görülmüştür. 2012 yılında turist sayılarında tekrar bir artış görülmesine rağmen Arap Baharı öncesi dönemdeki 2010 yılı turist sayılarının gerisinde kalmıştır. Ayrıca 2013 yılında ülkeye gelen turist sayılarında azalışlar (%5.21) devam etmiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Ürdün'de, Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında %4.46'lık bir azalma yaşanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında ise turizm gelirlerinde tekrar bir artış gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası 2011 yılında %61.27'lik bir artış yaşanmıştır. Suudi Arabistan'da 2012 ve 2013 yıllarında turist sayılarında azalışlar yaşanmasına rağmen halen Arap Baharı öncesi dönem olan 2010 yılı turist sayılarının üzerinde bir turist sayısı elde edilmiştir. Suudi Arabistan'ın turizm gelirlerinde Arap Baharı sonrası 2012 yılında azalış yaşanmıştır. Diğer tüm yıllarda Suudi Arabistan'ın turizm gelirleri artış göstermiştir. Özellikle Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında %26.02'lik bir artış yaşanmıştır. Kuveyt'in turist sayılarında Arap Baharı sonrası 2011 ve 2012 yıllarında artışlar görülmüştür. Kuveyt'in turizm gelirlerinde ise 2013 yılında azalış, 2011 ve 2012 yıllarında artışlar yaşanmıştır. Bahreyn'in uluslararası turist varışlarına WTO'nun verilerinde sadece 2000, 2006 ve 2007 yıllarında yer verilmiştir. Bu nedenle Bahreyn'de uluslararası turist varışları bakımından Arap Baharı'nun nasıl bir etki yaptığı tahmin edilememektedir. Ancak Bahreyn'in turizm gelirlerini incelediğimizde; Arap Baharı sonrası dönem 2011 yılında %24.00'lük bir azalma gerçekleşmiştir. 2012 yılında tekrar az da olsa bir artış yaşanmasına rağmen Arap Baharı öncesi 2010 yılındaki turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır. Katar'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında %66.4'lük bir artış yaşanmasına rağmen, 2012 yılında %53.7'lik bir azalış yaşanmıştır. WTO'nun verilerinde Katar'ın 2013 yılı turist sayılarına yer verilmemiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından ise Katar'da, Arap Baharı sonrası dönemde tüm yıllarda artışlar yaşanmıştır. Katar'ın turizm gelirlerinde Arap Baharı sonrası dönem olan 2011 yılında %100.34, 2012 yılında %144.18 ve 2013 yılında %20.96'lık büyük artışlar görülmüştür. Arap Baharı

sonrası BAE'nin turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Özellikle Arap Baharı sonrası dönem 2011 yılında yaklaşık %9.4, 2012 yılında %10.4 ve 2013 yılında %11.3'lük bir büyüme gerçekleşmiştir. Turizm gelirleri açısından da BAE Arap Baharı sonrası dönemde 2011 ve 2012 yıllarında artışlar yaşamıştır. Umman'ın uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında azalışlar görülmüştür. Umman turist sayısında Arap Baharı sonrası 2011 yılında %7.1'lik azalış yaşamasına rağmen 2012 yılında %48.0'lik bir artış gerçekleştirmiştir. Turizm gelirlerinde ise Umman Arap Baharı sonrası dönemde 2011 ve 2012 yıllarında artışlar yaşamıştır. WTO'nun verilerinde Umman'ın 2013 yılı turist sayıları ve turizm gelirlerine yer verilmemiştir. Yemen'in uluslararası turist varışlarında Arap Baharı sonrası dönemde 2011 yılında azalış görülmüştür. Yemen turist sayısında Arap Baharı sonrası 2011 yılında %19.1'lik azalış yaşamasına rağmen 2012 yılında %5.4'lük bir artış gerçekleştirmiştir. Ancak yine de 2010 yılındaki turist sayısına ulaşamamıştır. WTO'nun verilerinde Yemen'in 2013 yılı turist sayısına ise yer verilmemiştir. Turizm gelirlerinde Yemen Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir azalış yaşamasına rağmen 2012 ve 2013 yıllarında artışlar gerçekleştirmiştir. Ancak turizm gelirlerinde de Arap Baharı öncesi dönemdeki 2010 yılı turizm gelirlerinin gerisinde kalmıştır.

Arap Baharı sürecinde Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları incelendiğinde; Arap Baharı sonrası dönemde Fas'tan, Cezayir'den, Sudan'dan, Mısır'dan, Tunus'tan ve Irak'tan Türkiye'ye gelen turist sayılarında artışlar yaşanmıştır. Libya'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarında Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir azalış görülürken, diğer yıllarda turist sayılarında artışlar yaşanmıştır. Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında sadece Arap Baharı sonrası 2012 yılında bir azalma yaşanmıştır. Diğer tüm yıllarda Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. 2013 yılında Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısı ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde yer almamıştır. Lübnan'dan Türkiye'ye gelen turist sayılarında Arap Baharı sonrası 2013 yılında, Ürdün'den Türkiye'ye gelen turist sayılarında ise Arap Baharı sonrası 2011 yılında bir azalma yaşanmıştır. Diğer tüm yıllarda Lübnan'dan ve Ürdün'den Türkiye'ye gelen turist sayısında artışlar yaşanmıştır. Körfez ülkeleri olan Suudi Arabistan'dan, Kuveyt'ten, Bahreyn'den, Katar'dan, BAE'nden, Yemen'den Türkiye'ye gelen turist sayılarında Arap Baharı sonrası yıllarda daima bir artış yaşanmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Arap ülkelerinde politik istikrarsızlıkların yaşanmasına neden olan ve bölgede bulunan diğer ülkeleri de etkileyen en önemli olaylardan biri olan Arap Baharı'nın turizme olan etkileri incelenmektedir. Arap ülkele-

rinin (Kuzey Afrika-Ortadoğu ve Körfez ülkeleri) ve Türkiye'nin Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemde uluslararası turizm hareketlerinde olumlu yahut olumsuz bir değişim olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları Arap Baharı sürecinde (Arap Baharı öncesi ve sonrasında) karşılaştırılmıştır. Bu amaçla Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinden yararlanılarak ülkelerin uluslararası turist sayıları ile turizm gelirleri araştırılmıştır.

Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) yayınlamış olduğu verilerden elde edilen sonuçlara göre; Türkiye turizmi Arap Baharı'ndan olumsuz etkilenmemiştir. Aksine Türkiye'nin turist sayısında ve turizm gelirlerinde Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılından sonraki yıllarda sürekli bir artış görülmüştür. Ancak Arap Ülkelerine gelen toplam turist sayısı Arap Baharı'ndan sonraki yıllarda sürekli bir azalma göstermiştir. Ayrıca Arap Baharı'nın yaşanmasından sonra Arap ülkelerine gelen toplam turist sayılarının Dünya turizm pastasındaki toplam payı da sürekli azalma göstererek 2013 yılında %5,26'a gerilemiştir. Arap Ülkelerinin toplam turizm geliri ise Arap Baharı'ndan sonra 2011 yılında azalma göstermiştir. 2012 yılında turizm gelirleri az da olsa bir artış göstermesine rağmen 2013 yılında tekrar büyük bir azalış yaşayarak 2006 yılı turizm gelirlerinin bile gerisinde kalmıştır. Ayrıca Arap Ülkelerinin toplam turizm gelirlerinin Dünya turizm gelirleri içerisindeki payı da 2013 yılında %2,80'e gerilemiştir. Genel olarak Arap Dünyası turist sayıları ve turizm gelirleri açısından Arap Baharı'ndan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayıları Arap Baharı sürecinde (Arap Baharı öncesi ve sonrasında) karşılaştırılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu verilerden elde edilen sonuçlara göre; Arap Ülkelerinden Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı yıllar içerisinde sürekli artan bir ivmeyle 2000 yılındaki 344 bin 594 turist sayısından 2012 yılındaki 2 milyon 440 bin 721 turist sayısına ulaşmıştır. Arap Ülkelerinin Türkiye turizmindeki payı da yıllar içerisinde sürekli artarak 2012 yılında %6,84'e yükselmiştir. Ancak 2013 yılında Arap Ülkelerinden Türkiye'ye gelen toplam turist sayısında bir azalma yaşanarak 2 milyon 77 bin 708'e gerilemiştir. Arap Ülkelerinin Türkiye turizmindeki payı ise %5,50'e düşmüştür. 2013 yılındaki bu azalışın en büyük sebebi Suriye'den Türkiye'ye gelen turist sayısının 2013 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerinde yer almamasıdır. Genel olarak Arap Dünyası'ndan Türkiye'ye gelen turist sayıları açısından Türkiye Arap Baharı'ndan olumlu bir şekilde etkilenmiştir.

Arap ülkelerinin bir kısmı Türkiye ile sınır komşusu diğerleri de yakın coğrafyada olmasından dolayı; Arap Dünyası, Türkiye'nin uluslararası toplam

turizm talebinin önemli bir parçası olmalıdır. Türkiye Arap ülkeleri ile olan ilişkilerinde; Arap Dünyası'na olan kültürel, tarihi ve dini yakınlığı, Türkiye'nin kentli nüfus olgusu, Türkiye'de her türlü turizm çeşidine hizmet verebilecek turizm tesislerinin var olması gibi nedenlerden dolayı bölgedeki diğer ülkelere ve özellikle turizm açısından turist çeken rakip ülkelere göre daha fazla avantajlı konumdadır. Ancak sahip olduğu tüm bu avantajlarına rağmen Arap ülkelerinden Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı istenilen düzeyde değildir. Arap Ülkelerinin ve Türkiye'nin turizmden daha fazla pay alabilmesi için uluslararası ilişkilerin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ülkeler politik istikrarlarını sağlayarak barış ortamına kavuşmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ataman, Muhittin ve Demir, Gülşah Neslihan. (2012). Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları, *Seta Analiz*, Sayı:52 Ekim.
- Bozok, Düriye. (1996), Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebinin Yapısal Analizi ve Gelişme Stratejileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Doğan, Gürkan ve Durgun, Bülent. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), 61-90.
- Duran, Hasan ve Özdemir, Çağatay. (2012). Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 181-198.
- Gh Saeid Ali, Ali, Arifin, Zamri ve Safar Hasim, Mohd. (2012). The Challenges of Tourism in the Countries of the Arab Spring Revolutions, *Advances in Natural and Applied Sciences*, 6 (7), ss. 1162-1171.
- Kaymakçı, Oğuz. (2012). Arap Baharı Öncesinde Kalkınma Sürecinde Seçilmiş Ülkeler Bazında Ortadoğu Ekonomileri ve Türkiye ile Ticari İlişkileri -II-, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 223-253.
- Masetti, Oliver, Körner, Kevin, Forster, Magdalena ve Friedman, Jacob. (2013). Two Years of Arab Spring: Where Are We Now? What's Next?, *Current Issues*, January 25, Deutsche Bank Research, https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000300328/Two+years+of+Arab+Spring%253A+Where+are+we+now%253F+What%25E2%2580%2599s+next%253F.pdf, Erişim Tarihi: 31.07.2014.
- Mustafa, Mairna Hussein. (2010). Tourism and Globalization in the Arab World, *International Journal of Business and Social Science*, 1(1), 37-49.
- Öztürk, Yüksel ve Şimşek, Erdem. (2013). Politik İstikrarsızlıkların Turistlerin Destinasyon Seçimine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2), 15-25.
- Tan, Mehmet, Belli, Aziz ve Aydın, Abdullah. (2012). 2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu (1-2 Ekim 2012), ss. 66-74.

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2000 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, Erişim Tarihi: 28.08.2014.
- TÜRSAB. (2005), Avrupa Seyahat Pazarı Evriliyor, Türsab Ar-Ge Departmanı, http://www.tursab.org.tr/dosya/949/15-1_949_5011831.pdf, Erişim Tarihi: 10.10.2013.
- Weigert, M. (2012), "The Challenges of Tourism in the Mediterranean Region". In: European Institut of the Mediterranean (IEMed), IEMed Mediterranean Yearbook Med.2012, Barcelona: IEMed, 209-213.
- World Tourism Organization. (2001), Tourism Highlights, 2001 Edition.
- World Tourism Organization. (2002), Tourism Highlights, 2002 Edition.

- World Tourism Organization. (2007), *Tourism Highlights*, 2007 Edition.
- World Tourism Organization. (2008), *Tourism Highlights*, 2008 Edition.
- World Tourism Organization. (2009), *Tourism Highlights*, 2009 Edition.
- World Tourism Organization. (2010), *Tourism Highlights*, 2010 Edition.
- World Tourism Organization. (2011), *Tourism Highlights*, 2011 Edition.
- World Tourism Organization. (2012), *Tourism Highlights*, 2012 Edition.
- World Tourism Organization. (2013), *Tourism Highlights*, 2013 Edition.
- World Tourism Organization. (2014), *Tourism Highlights*, 2014 Edition.